

lužické osady tohoto typu byly asi ještě nevelké a způsobem ukládání obilí snad srovnatelné se zvyklostmi mohylové kultury středobronzové.

Jan Bouzek

Literatura

Bouzek, J. – Koutecký, D. – Kruta, V. 1991: Lužické sídliště v Chabařovicích u Ústí nad Labem. Památky archeologické 82, 94–165.

Drahomír Koutecký – Marta Cvrková – Jana Kuljavceva Hlavová: Dvě pravěká naleziště v severních Čechách: Stadice a Trmice, okres Ústí nad Labem. Archeologické studijní materiály 19. Archeologický ústav AV ČR, Praha 2011. 228 str. s kreslenými tabulkami.

Pro studium severočeské lužické kultury je v tomto svazku důležitá publikace lužického sídliště v Trmicích (str. 191–228). Jak už bylo známo z předchozích výzkumů v lokalitě (Bouzek – Koutecký 2000, 64–69), z trmického pohřebiště na hřišti Meteor jsou známy žárové hroby mladolužické (L IIIa-b), ale z cihelen naopak hroby středolužické, výjimečně i jeden starolužický. Na nově publikovaném sídlišti z výkopu pro napojení na dálnici je opět výjimečně dobře zastoupen stupeň L IIIa-b, snad i IIIc. Trmice patřily zřejmě k jádru území lužické kultury severozápadních Čech a úbytek počtu hrobů, resp. sídlištních objektů zjištěných v Chodounech a Stadících se tu neprojevil; v ústecké kotlině se snad nacházelo mocenské centrum kmene či kmenového svazu nositelů lužické kultury (srov. Plesl 1961).

Stadice ležely poněkud dále na západ při Bílině a mají více stop knovízského vlivu. Jistě existoval dlouhodobě úspěšný modus vivendi mezi nositeli obou kultur a smíšené sňatky, ale také postupné změny ve vzájemných vztazích. Lužická kultura byla neaktivnějším partnerem ve stupni L II a, zatímco ve stupni L III stála pod silným vlivem svého jižního souseda a jak se zdá i z Teplicka a Duchcovska (Bouzek – Koutecký 2000, 20; srov. též Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966), načas se hranice mezi oběma posunula k severu. Tomu by odpovídalo i skoro úplné opuštění chodounského pohřebiště v té době (Trefný – Jiráň a kol. 2012). Chodouny leží sice na pravém labském břehu, ale v samém jihovýchodním cípu teritoria severočeské lužické kultury, a pokud došlo k jistému napětí s jižními sousedy, nebylo by přerušení pohřbívání v lokalitě překvapením.

Jan Bouzek

Literatura

Bouzek, J. – Koutecký, D. – Neustupný, E. 1966: The Knovíz settlement of North-West Bohemia. Fontes Archaeologici Pragenses, vol. 10. Prague.

Bouzek, J. – Koutecký, D. 2000: The Lusatian Culture in Northwest Bohemia. Most.

Plesl, E. 1961: Lužická kultura v severozápadních Čechách. Praha.

Trefný, M. – Jiráň, J. a kol. 2012: Lužické pohřebiště v Chodounech u Roudnice nad Labem. Praha – Roudnice.

Jana Kuljavceva Hlavová – Oldřich Kotyza – Milan Sýkora edd.: Hradý českého severozápadu. Sborník k životnímu jubileu Tomáše Durdíka. Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech, Most 2012. 316 str.

Ty tam jsou časy, kdy archeologové středověku působící v Mostě zásadní měrou spoluutvářeli program výzkumu městských jader či vesnického osídlení. Nyní, po delší časové odmlce a personální obměně, se tamní kdysi vysoce respektované pracoviště znovu stává platným hráčem na poli archeologie vrcholného a pozdního středověku. Děje se tak skrze výzkum hradů, tj. kategorie sídel, která v severozápadních Čechách (vyjma pískovcové oblasti) dlouho stála stranou pozornosti archeologů. Ti v současnosti systematicky pořizují dokumentaci vybraných zřícenin a díky souhře náhod provádějí celou řadu drobných i rozsáhlých záchranných akcí v lokalitách, které procházejí stavebními úpravami. Oba tyto směry terénního výzkumu jsou víceméně rovnocenně zastoupeny v referovaném sborníku, do něhož přispěli i další badatelé. Celkem 11 materiálových článků se vyznačuje velkou různorodostí po tematické stránce i co do kvality. Nutno ale hned dodat, že povětšinou obsahují dosud nepublikovanou, zpravidla solidní dokumentaci více či méně zjevně ohrožených památek. Spoluautorem tří stěžejních článků je M. Sýkora, který rozhybal vlnu odborného zájmu o hradý v Českém středohoří a Krušných horách.

Chceme-li začít od lokality, v níž se v severozápadních Čechách za posledních 20 let odehrál opravdu zásadní archeologický výzkum v hradním prostředí, volba padne na Litoměřice. V letech 2009–2010 zde při značně nešetřné, podle vlastníka údajně památkové obnově někdejší zeměpanské rezidence došlo k obnažení (a zániku) řady důležitých nálezových situací, které byly až s prodlevou dílem řádně, dílem improvizovaně prozkoumány. O bezzubosti orgánů památkové péče výmluvně svědčí fakt, že archeologové se nad rámeček svých

povinností (zdařile) chopili operativní dokumentace konstrukcí také nad úrovní terénu. Krátce po skončení výzkumu prezentují *O. Kotyza* a *M. Sýkora* (87–148) několik důležitých poznatků o počátečních stavebních etapách hradu z doby kolem přelomu 13. a 14. století. Rozsáhlý příspěvek ovšem trpí nevyvážeností: čtenář si díky mnoha fotografiím a nákrešům může vytvořit vlastní představu o odhalených stavebních konstrukcích, zato se s rozpaky probírá úvahami autorů o dataci, nannoze odvozenými z nalezené keramiky, která však není vůbec popsána ani vyobrazena. Se závěry je tedy nutné vyčkat až do souborné publikace pramenů, autoři ovšem už předbíhají – na mnoha stránkách zeširoka spekulují nad stavebními aktivitami Jana Lucemburského (v celých severozápadních Čechách). Do jeho vlády kladou výraznou raně gotickou představu litoměřického hradu.

Značný přínos předběžné zprávy o archeologickém výzkumu litoměřického hradu tkví v dostatečně názorné dokumentaci nově odhalené raně gotické brány v obvodové hradbě, posléze obvodové zdi paláce z doby Václava IV., vloženého do parkánu. Neméně závažný je objev torza zdíva zbořené budovy, kolmo přisazené k vnitřnímu líci hradby s bránou. Autoři se přiklánějí k výkladové variantě, že hradba oproti (dnes) zaniklé stavbě vznikla v rámci mladší stavební fáze, přičemž argumentují hlavně tesanými kvádry nárožní armatury budovy, které dnes vystupují z líce hradby. Jenže nálezořá situace, jak ji zachycují zveřejněné fotografie (obr. 11, 14), nasvědčuje opačnému výkladu stratigrafických vztahů. Jednak zarazí, že koruna základového zdíva údajně mladší hradby se nachází znatelně níž, než je tomu u zdíva zaniklé budovy. A dále se s výkladem autorů neslučuje skutečnost, že základové zdívo údajně starší budovy nepokračuje do hmoty hradby, ale je rovně ukončeno těsně u základu hradby. Nejpodstatnější je asi to, že nadzemní zdívo údajně mladší budovy těsně přiléhá k líci hradby, a tím přesahuje její předzáklad. Podle mého názoru je tedy velice pravděpodobné, že nikoli zaniklá budova, nýbrž hradba vznikla dříve. Ony kvádry armatury vytvářející v líci hradby svislou jizvu lze pak vysvětlit tak, že jde o poměrně běžný způsob dodatečného zavázání mladšího zdíva do starší konstrukce. Fotografie samozřejmě nemohou nahradit ohledání nálezořá situace v terénu, před závěry je tedy nutné vkládat slova typu *nejspíš*. O to více ale mrzí, že autoři zeširoka rozvíjejí hypotézy nad hradní „koncept“ Jana Lucemburského, aniž by předtím provedli důkladnou kritiku z podstaty věci různé interpretovatelných archeologických pramenů, nemluvě o absenci argumentace při absolutním datování.

O objevech učiněných při záchranném archeologickém výzkumu děčinského zámku, původně hradu, předběžně informuje *P. Lissek* (205–231). V jeho příspěvku zaujme zvláště dokumentace torza stržené hranolové věže se šnekovým schodištěm, do níž v přízemí vedl bohatě kamenicky zpracovaný goticko-renesanční portál. Drobné hmotné nálezy jsou tentokrát alespoň výběrově publikovány, ovšem zčásti zjevně mylně datovány; autor mezi pozdně hradištní keramiku zahrnuje i podstatně starší, mladohradištní nádoby z 11. (12.) stol. (např. obr. 22–23). Tato nesrovnalost udiví tím spíše, že vývoj raně středověké keramiky regionu je v základních obrysech poměrně dobře poznáný zejm. díky pracím *M. Zápotockého*.

Souborné zhodnocení nevelkého záchranného archeologického výzkumu v areálu někdejší komendy Řádu německých rytířů v Blatně (okr. Chomutov) předkládají *K. Derner* a *J. Crkal* (39–44). Podobně jako v Litoměřicích i zde archeologové zdokumentovali stavební konstrukce nad úrovní terénu, mohou proto v liniových výkopech protnutá torza zdí a historických terénů posuzovat v širších souvislostech, resp. ve vztahu k vývoji stávajících budov. Krom toho důkladně probírají písemné prameny.

Přinesly-li nedávné záchranné archeologické výzkumy velké množství cenných zjištění, k srovnatelně výraznému posunu bádání dochází i díky hloubkovým průzkumům různých zřícenin, jejichž výpovědní schopnosti se rok co rok snižují v důsledku nezadržitelných destrukčních procesů. Zvláště smutným příkladem tohoto druhu je rozsáhlý komplex hradu Rýzmburk (okr. Teplice), který se rozpadá doslova před očima. Netřeba připomínat známá jména archeologů a stavebních i uměleckých historiků, kteří se zamýšleli a vzájemně diskutovali nad okolnostmi jeho založení a nad stavebním vývojem. Ovšem teprve *I. Lehký* (149–203), tzv. amatér, před časem prvně publikoval kvalitní celkový plán složitěho organismu hradu a nyní zveřejňuje i soubor detailních nákrešů (vodorovných řezů a kolmých pohledů) jednotlivých torz budov. Autor dokumentaci pořizuje postupně už od r. 1975. Je tedy plně zaujat „svou“ lokalitou, při celkovém hodnocení architektury hradu citelně chybí širší srovnání, což ale nikterak neubírá na hodnotě článku, odvislé hlavně od obrazové složky.

Jen málokterí znalci měli dosud alespoň matně povědomí o existenci hradu Panna (okr. Litoměřice). Tím spíše zaujme, že jde o jednu z nejrozsáhlejších a nejpozoruhodnějších památek svého druhu, což na základě detailního polohopisného plánu přesvědčivě konstatují *M. Sýkora* a *H. Veselý* (271–286). Autoři zmapovali desítky valů, teras a depresí na úbočích

výrazné čedičové hory. Ve výsledku pak složili obraz mohutně opevněné husitské pevnosti s charakteristickými soustavami palebných postavení, která neprávem chybí ve všech přehledech o fortifikační architektuře dané epochy. Naproti tomu hrad Oparno (okr. Litoměřice), jehož jádro zevrubně zdokumentovali *M. Nový* a *M. Sýkora* (233–255), dnes patří k těm nejznámějším zříceninám Českého středohoří. Přesto nepřekvapí, že se autoři dobrali řady nových podstatných zjištění, neboť dosavadní poznání bylo poplatné schematickému plánu v compendiu D. Menclové. Autoři při ohledání částečně dochované plášťové zdi jádra rozpoznali dvě svébytné stavební fáze a identifikovali několik původních otvorů a negativů dřevěných konstrukcí, podle nichž zrekonstruovali rozměry i dispoziční zaniklé budovy.

Referovaný sborník dává tušit, že výzkum vrcholně a pozdně středověkých hradů v severozápadních Čechách nabírá na obrátkách. Ze všeho nejvíce potěší, že mnozí autoři svá tvrzení opírají o hloubkové průzkumy spojené s pořízením kvalitní geodetické dokumentace. Doufejme, že i další archeologové se zhlédnou v činnosti mosteckých profesionálů, kteří dnes s naprostou samozřejmostí uceleně zkoumají stavební památky bez ohledu na úroveň současného povrchu terénu.

Jan Kypta

Martin Oliva: Pravěké hornictví v Krumlovském lese. Vznik a vývoj industriálně-sakrální krajiny na jižní Moravě – Prehistoric mining in the « Krumlovský les » (Southern Moravia). Origin and development of an industrial-sacred landscape. *Anthropos* 32 /N.S. 24/. Vydalo Moravské zemské muzeum, Brno 2010. ISBN 978-80-7028-360-8. 472 str.

Po patnácti letech výzkumu a mnoha dílčích publikacích publikoval Martin Oliva monografii, která shrnuje nejen výsledky jeho bádání v terénu, ale také, což je snad ještě důležitější, podrobné závěry archeologické a společensko-kulturní úvahy, opírající se o důkladnou znalost literatury nejen archeologické, ale i etnologické. Je nesporné, že svými výzkumy odhalil M. Oliva snad nejrozsáhlejší těžební areál v evropském měřítku, jehož časový rozsah od mezolitu (nehledě na bohaté osídlení paleolitické) do doby železné nemá obdoby. Krumlovský les se svými zdroji poměrně málo kvalitní rohovcové suroviny je fenomén zcela mimořádný.

V prostoru Krumlovského lesa se na ploše asi 50 hektarů rozkládá devět dosud zjištěných a prozkoumaných těžebních revírů, celkový počet dnes patrných zasypaných šachet činí mnohé desítek.

V pravěku tu musely být otevřeny stovky dobývek, mnohé z nich jsou překryty pozdějšími haldami a nejsou na povrchu patrné. Zkoumání těžebních šachet sahajících v mnoha případech až do hloubky 7–8 m bylo náročné nejen z hlediska technického, ale také dokumentačního, neboť mnohé byly znovu využívány v různých obdobích, a rozlišení sekundárně vsypaných sedimentů bylo velmi obtížné. Tato 4. kapitola, podrobně popisující jednotlivé šachty, historii jejich těžby a zastoupené industrie, je také z celého rukopisu nejobsáhlejší. Tvoří archeologicky definovaný podklad pro úvahy a závěry společenské.

V další kapitole je nastíněna příslušnost šachet a celých revírů k archeologickým kulturám od neolitu po starší dobu železnou s dodatkem, že kamenné artefakty z místního rohovce se objevují i později, v objektech z doby laténské, římské, i ze středověku. Problematika mezolitické extrakce byla prozatím ponechána stranou. Je příznačné, že ve všech pravěkých údobích byla těžba rohovců a produkce jader i z nich získané debitáže tak rozsáhlá, že na místě byly ponechány stovky tun našťipaného materiálu, kdežto distribuce doložená v blízkém i širokém okolí byla skutečně mizivá.

Pozoruhodné je, jakým způsobem se v průběhu pravěku mění technologie opracovávání kamene. Dokonalá čepelová technika s hranolovými jádry, vyvinutá v mladém paleolitu a pokračující – byť v miniaturní podobě – v mezolitu byla používána ještě v průběhu neolitu/eneolitu, kdežto u pohárových kultur a hlavně v době bronzové se opět objevuje archaický způsob těžby z plochých diskoidních až destičkovitých jader, silně upomínajících na levalloidní jádra středního paleolitu. Zatím není zřejmé, zda podíl na této inovaci má používání velmi kvalitního brekciového rohovce (Kubšice), nebo zda je to v této době jev obecněji rozšířený. V každém případě je Olivova zasvěcená technologická analýza postpaleolitických kamenných industrií, opírající se o nespočetný materiál ze všech údobí, v domácí literatuře dosud jedinečná.

Za stěžejní kapitolu celého díla považuji tu předposlední, nazvanou „Proměny významu těžby a krajiny“. Archeologický výzkum těžebních šachet v rozsáhlém areálu Krumlovského lesa přinesl jeden zásadní poznatek, jehož vysvětlení přesahuje rámec běžných praktických funkcí. Tolik fyzické „dřiny“ vynaložené na získání pak již nevyužívané suroviny, ponechané z největší částí ve stadiu jader a debitáže na místě, je při zachování obvyklých interpretačních postupů těžko pochopitelné. Autor se proto obrací do sféry transcendentální a při znalosti příslušných archeologických i etnografických analogií prezentuje Krumlovský les jako posvátnou krajinu,